Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

ЗАМАН

Орта кюн, абустолну ал айы (ноябрь) 19, 2026 жыл

№ 139 (21808)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къырал жумушла

Владимир ПУТИН: АТЭС, битеудуния экономиканы арасыча, промышленность, технологияла жаны бла да баш майданыча, бийик даражагъа жетгенди

Россей Федерацияны Президенти **Владимир Путин** Къытай Халкъ Республиканы Председатели **Си Цзиньпинни** чакъырыуу бла КНР-ге АТЭС-ни («Экономика жаны бла азия-шош океанлы бирге ишлеу») Шэньчжэньде бардырылгъан 33-чю саммитине къатышыр ючюн келгенди.

Россейли башчыны самолёту геуюрге кюн Баоань аэропортда къоннганды. Анда Владимир Путинге къызыл кюйюз жолчукъ эмда сыйлы къалауур бла тюбегендиле.

Белгиленнгенича, 18 ноябрьде Владимир Путин бла Си Цзиньпин Шэньчжэньде россей-къытай сёлешиулени бардыргъандыла. Алада сёз кёп жанлы байламлыкъланы, бирге ишлеуню эмда стратегиялы жаны бла бир бирге билеклик этиуню кючлендириуню юсюнден баргъанды. Андан сора да, эки къыралны башчылары халкъла аралы болумну, регионлада халны да сюзгендиле.

Россейни Президенти Владимир Путинни Шэньчжэньде ишчи кезиую къыстау эди. Баш жумушларындан бири АТЭС-ни ишчи саммитинде сёлешиую болгъанды. Ол арт жыллада Азия-Шош океанлы регион дуния экономиканы баш араларындан бирине айланнганын чертгенди. «2012 жылда быллай тюрлениуле боллукъдула деп, бизни эслеп-эсибизде да жокъ эди. Къошмай, къоратмай айтайым, алгъа дементи атлам этилгенди. Бюгюнлюкде Азия-Шош океанлы регион битеудуния экономиканы арасы болгъанды, Жер жюзюню промышленность, технологияла жаны бла да баш майданы болгъан даражагъа жетгенди», – дегенди.

Владимир Путин быллай шартла да келтиргенди: дуния ВВП-ни 60 проценти эмда Жер жюзюню халкъыны 36 проценти, дуния сатыу-алыуну ёлчемини 50 проценти эмда жумушла тындырыуну 35 проценти АТЭС-ни къыралларына жетедиле. Бу регионнга тыш къыраллы инвестицияланы 60 процентинден аслам тюшеди. Мында эм уллу сатыу-алыу рынокла, баш магъаналы компанияла, илму эмда билим бериу арала орналыпдыла.

РФ-ни Президенти 35 жылны ичинде айный, рыноклары къурала тургъан къыралланы дуния экономикагъа къошумчулукъларыны 35 процентден 61 процентге дери ёсгенин да белгилегенди. Аллай уллу тюрлениуледе Азияны айный тургъан къыраллары баш магъаналы тутханларын да чертгенди.

«Ала алгъа бек уллу атлам этгендиле. Къыйыр жерледе мюлкле къураудан, запад компанияла, тёреде болгъаныча, жаланда жыйышдырыучу производстволарын орнатхан дуния фабрикадан башлап битеулю айныуну алчысына дери кётюрюлюп, жангычылыкъланы алгъа элтген кюч болгъандыла», – деп чертгенди Владимир Путин.

Ол бюгюнлюкде битеу дуниягъа жайыла баргъан дементи тюрлениуле АТР-де башланнганларын да чертгенди. «Регионну юлгюсюнде кёрюнюп турады дунияны жашауун тюзлюк, демократия халда эмда тенглик бла къурауну жолу къалай тохташа баргъаны, жангы, кёп жанлы байламлыкъла хорлай тургъанлары», – дегенди россейли къыралны оноучусу.

РФ-ни Президенти ол тюрлениуге – дуния экономика тенгликни ауурлугъуну бир жанына тайгъанына – бюсюремегенле болгъанларын да эсгертгенди. «Ол тюрлениуле берген онгланы хайырланыр амалтын, алгъыннгы гегемонла алгъа барыуларында жетишимли болгъанланы айныуларына тыйгъычла салыргъа кюрешедиле, керти конкуренцияны бузуп, бирде уа, тюзюн айтханда, кеслерине да хата салып», – деп чертгенди Владимир Путин.

Россейни регионну къыраллары бла бирге ишлеуюню юсюнден айта, аны башчысы къыралны тыш къырала бла сатыу-алыуну ёлчеминде АТР-ни юлюшю 53 процентге жетгенин билдиргенди. 2014 жылда уа ол 25 процентден аз уллуракъ эди, деп эсгертгенди.

«АТЭС-ге къатышханла бла хайырлы бирге ишлеуюбюзню мындан ары да, тирилигибизни селейтмей, шуёх халларыбызны заман бла сынамгъа тёрелерине, кёп жанлы эмда къыйматлы байламлыкъларыбызда жыйышдырылгъан сынаугъа таянып, айнытыргъа хазырбыз», – дегенди бачама.

Бирге ишлеуде хайырлы бёлюмлеринден бирлерине Владимир Путин транспорт инфраструктураны айнытыуну, Транссибни бла Байкал-Амур жолну жангыртыуну, Шош океанны портларын эмда Шимал тенгиз жолну кенгертиую санагъанды.

Ол Къытай Халкъ Республика бла сатыу-алыу-экономика байламлыкъланы къураугъа энчи эс бурулгъанын да айтханды. Ол жаны бла уллу планла болгъанларын да эсгертгенди. «Ала толтурулсала, эки жанына да хайырлы сатыу-алыуну ёлчемин иги да ёсдюрюрге онг чыгъарыкъды. Аллай экономика биригиу къыралланы жууукълашдырлыгъына, Уллу Евразиялы партнёрлукъну къурау жаны бла россейли проектни жашауда бардырыргъа кюч берлигине ишексизме»,- дегенди Президент.

Владимир Путин къытайлы коллегаларын жарыкъ къонакъбайлыкълары, саммитни тынгылы къурагъанлары, анда магъаналы соруула сюзюлюрча этгенлери ючюн жюрек ыразылыгъын билдиргенди. Келир жыл АТЭС-ни председатели боллукъ Вьетнамны да алгъышлап, ол тохташхан тёрелени сакъларына, биригиуге кирген къыралланы араларында байламлыкълагъа жангы кюч беририне ышаннганын айтханды.

ЮСЮПЛАНЫ Галина хазырлагъанды.

Жамауат тынгылаула

Бюджет социал магъаналылай къаллыкъды

БАШ БОРЧЛА

Тюнене КъМР-ни Парламентинде болгъан жамауат тынгылаулада Къабарты-Малкъарны келир юч жылда бюджетини проектине къаралгъанды. Республиканы баш финанс документини энчиликлерин депутатла бла бирге жууаплы министерстволаны бла ведомстволаны, жамауат организацияланы келечилери да сюзгендиле.

Кенгешни ача, Парламентни башчысы **Татьяна Егорова** тынгылауланы аллында бюджетни проекти комитетлени жыйылыуларында тынгылы тинтилгенин айтханды. Законопроект Парламентни сайтында басмаланыпды.

– Документни сюзгенде ачыкълыкъ жалчытылыннганды. Ол а кемчиликлени, жетишмеген затланы кёрюрге, аланы кетериую жолларын белгилерге онг береди. Быллай ушакъланы кезиуюнде биринчилени санында тамамланыргъа керекли жумушланы кёресе. Ол себепден баш финанс документни проектин сюзюуге республиканы толтуруучу эм жер-жерли власть органларыны къуллукъчулары бла бирге жамауат организацияланы келечилери къатышханлары артыкъда магъаналыды, - дегенди.

Татьяна Борисовна бюджет стратегия магъаналы жумушланы толтуруугъа, республиканы ышаннгылы айнытыугъа, адамланы къолайлыкъларын ёсдюрюуге бурулгъанын айтханды. Документ регионну социал-экономикасын айнытыуну прогнозуну мурдорунда хазырланнганды.

– Ал тергеулеге кёре, келир жылны казнасыны файдалары 65,6 миллиард сом, къоранчлары уа 67,9 миллиард сом боллукъдула. Алай бла ол 2,3 миллиард сом дефицит бла къуралады. Энчи аскер операцияны, къыралыбызгъа этилген басыулукъну кезиуюнде республиканы экономикасыны ышаннгылылыгъын сакъларгъа борчлубуз. Аны бла бирге СВО-гъа къатышханлагъа бла аланы юйюрлерине себеплик этерге, экономикада тюрлениулеге терк жуапла берирге керекди. Келир жылны бюджетинде бу жумушла белгиленипдиле,- дегенди спикер.

Татьяна Борисовна бюджет, хар замандача, социал магъаналы болгъанына эс бургъанды. Халкъны къолайлыгъын ёсдюрюуге, социал болушлукъну мадарларын кенгертиуге, билим бериуге, саулукъ сакълаугъа, маданиятха, спортха энчи эс бурулады.

– Халкъны къолайлыгъын жалчытыу – баш борчубуздуду. Келир кезиуде айлыкъ андан ары ёсдюрюллюгюн айтырчады,-дегенди Татьяна Егорова эмда жамауат тынгылаулагъа къатышханланы тири болургъа, башламчылыкъла этерге чакъыргъанды. - Битеу тюзетиулеге Правительство бла бирге къараллыкъды, ала Парламент баш финанс документни биринчи окъулууда сюзгенде эсге алынырыкъдыла,-деп къошханды.

АЛ ТЕРГЕУЛЕ

Республиканы бюджетини проектин сюзерден алгъа КъМР-ни социал-экономика айныууну алгъадан тохташдырылгъан кёрюмдюлерине къаралгъанды. Ала бла экономиканы айнытыу министр **Рахайланы Борис** шагъырей этгенди.

Кёрюмдюле «РФ-ни айнытыуну стратегия планыны юсюнден» Федерал законнга, республиканы праволу актлагъа тийишлиликде тохташдырылгъандыла. Хар замандача, социал-экономиканы айнытыуну прогнозу эки тюрлю жарашдырылгъанды. Биринчиси инвестицияланы кёбейтиую мадарларында къуралыпды. Экинчиси регионну шёндюгю социал-экономика болумуну мурдорунда хазырланнганды.

Рахайланы Борис экономиканы бёлюмлерини эсеплерини юслеринден къысха билдиргенди. «Быйылны эсеплерине кёре, экономиканы битеу бёлюмлеринде ёсюу барды», – деп башлагъанды ол. Регионну кесинде чыгъарылгъан продукцияны (ВРП) ёлчеми 2025 жылда 392,2 миллиард сомдан озгъанды, быйыл а 431,1 миллиард сомгъа жетериги белгиленеди – 40 миллиард сомгъа аслам. Прогноз кезиую ахырына бу тарихлени 630 миллиард сомдан кёбейтирге борчла салыннгандыла.

Ышаныулукъ бютюнда промышленностьха, эл мюлкге, туризмге уллуду. 2029 жылгъа дери промышленностьда тарихле быйылны кёрюмдюлерини 120 процентине жетдирилликлерин айтханды докладчы. Рахайланы Борис промышленностьда ёсюуге кёре республика къыралда алчы регионланы тизмесинде болгъанын билдиргенди. Эл мюлкде жетишимле да ёхтемлендиредиле: 2025 жылда 135,2 миллиард сом багъасы продукция чыгъарылгъан эди, быйыл тамамланнган жумушланы багъасы 138,1 миллиард сомгъа жетерикдиле, келир юч жылда ала андан ары ёсдюрюллюкдюле.

Айлыкъны юсюнден айтханда, былтыр аны орталыкъ ёлчеми 53,3 минг сомдан озгъанды, быйыл ол 58,7 мингнге жетериги белгиленеди. «Хар жыл да бюджетге айлыкъны он процентге кёбейтирге ахча салынады», – дегенди ол.

Сёз ишсизликни азайтыуну, инвестицияланы кёбейтиую, демографияны, къурулушну, туризмни юслеринден да баргъанды.

АЯУЛУКЪГЪА – ЭНЧИ ЭС

КъМР-ни 2027 жылда эм 2028-2029 план кезиуде бюджетини проекти бла финансла министр Елена Лисун шагъырей этгенди.

Ол документ федерал бюджет кодексге, федерал законлагъа, башха праволу актлагъа тийишлиликде жарашдырылгъанын, программа амал бла, дефицит эм къырал борч тергелип къуралгъанын айтханды. «Бюджет РФ-ни налог-бюджет политикасына, Россейни эмда КъМР-ни социал-экономикасын айнытыуну программаларына, РФ-ни Президентини ачханы аяулу къоратыугъа, дефицитни къысхартыугъа бурулгъан буйрукъларына кёре хазырланнганды», – дегенди.

Алай бла 2027 жылда налогла эм андан тышында файдала 27,3 миллиард сомгъа жетериклери белгиленеди (2028 жылда – 28,9 миллиард сом, 2029 жылда – 30,4 миллиард сом). Налогланы асламын беш тюрлюсю къурайдыла: акцизле (5,2 миллиард сом, ол санда ичги затлагъа – 1,02 миллиард сом), НДФЛ (8,0 миллиард сом); файдалагъа (4,6 миллиард сом чакълы); организацияланы мюлклерине (1,8 миллиард сом); битеулю файдалагъа (2,8 миллиард сом).

Ахыры 2-чи бетдеди.

Билдириу

Регионну оноучусу бла тюзюнлей ыз къураллыкъды

26 ноябрьде Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **Казбек Коков** бла Тюзюнлей ыз къураллыкъды. Аны чеклеринде республикада жашагъанла регионну Башчысы бла тюзюнлей сёлешип, анга сорууларын бераллыкъдыла, жарсыуларыны эмда башламчылыкъларыны юсюнден айталлыкъдыла.

Тюзюнлей ыз **26 ноябрьде 15:00 сагъатда** къураллыкъды. Сорууланы бир ненча амал бла жиберирге онг барды:

- MAX мессенджерде чат-ботну болушлугъу бла;

- бу телефонла бла: 8(8662) 22-93-00, 8(928) 711-94-00.

КъМР-ни Башчысы

Спортну айнытыугъа алланып

Къабарты -Малкъарда спортну айнытыргъа, ол санда халкъ асламла кюрешген эм бийик жетишимлени болдургъан бёлюмню айнытыугъа аслам эс бурулады, ол иш къырал политиканы бардырыуда окъуна белгиленип турады, деп жазгъанды республиканы оноучусу Казбек Коков МАХ-да каналында.

Кёп болмай РФ-ни Президенти Владимир Путин физический культураны бла спортну айнытыу советни жыйылыуун бардыргъанда, адамла аслам кюрешген спортдан дуниягъа айтылгъан чемпионла чыкъгъанларын энчи белгилегенди. Къырал башчыбызны буйругъуна кёре, асламлы спортну айнытыу бла байламлы концепция къураллыкъды.

Республикада жашагъан юйюрлени асламысында сабийлерине спорт бла кюреширге онг берединле. Ата-анала, абадан тёлю да, тёреде болуучусуча, жаш спортчуланы жетишимлери бла ёхтемленедиле, алагъа не жаны бла да себеплик этерге кюрешедиле.

Андан сора да, физкультура бла спорт жамауатны саулукълу жашау бардырыргъа итиндиреди. Кёп болмай чыгъарылгъан кёрюмдюлеге кёре, ол жаны бла бизни республика алчыланы санында болгъанын белгилерчады.

Къабарты-Малкъарда спорт кружоклада бла секциялада онсегиз жыллары толмагъан отуз мингне жууукъ сабий жюрюйдю. Республикада 48 спорт школ барды. Сабийле асламысында дзюдо, эркин эм грек-рим тутушуу, грепплинг, футбол, ауур атлетика да, бокс, женгил атлетика, гимнастика, паралимпиадалы спорт бла кюрешгенле, сууда жюзгенле, хоккей эм фигурный учуу, бассейнлерибиз, энди уа бузда учхан махкемебиз да барды. Саулай да Къабарты-Малкъарда спортну эки жыйырма тюрлюсю бла кюреширча онгла къуралгъандыла.

2019 жылдан бери спорт бла байламлы жетмишге жууукъ махкеме ишленнгенди, ол санда тынгылы спорткомплексле, спортну эм саулукъну кючлендириу юйле, тюрлю-тюрлю шёндюгюлю спорт залла, физический культура эм спорт бла кюреширча 34 спорт майдан жангыдан къуралгъандыла.

Жылны аллындан бери республикада спорт бла байламлы уллу эришиуле бардырылгъандыла, ол санда халкъла аралы даражада да. Жаланда быйыл окъуна 47 спортчубуз Къабарты-Малкъарны эм Россейни спорт жетишимлерине алтын, кюмюш эм доммакъ майдалланы къошхандыла.

Ийнанама бюгюнлюкде спорт бла байламлы биринчи атламла этгенле бир кесекден даражалы эришиуледе атларын иги айтдырлыкъларын, биз аланы эшитирикбиз, ала бла ёхтемленирикбиз. Бюгюнлюкде битеуроссей эм дуния чемпионатлада хорлагъан жашларыбыз бла ёхтемленнгенча, деп айтылады билдириуде.

Эл мюлк

Тахта кёгетледен манг кесек жыйылгъанды

Быйыл Къабарты-Малкъарда эл мюлкле эмда энчи предпринимательле теплицалада ёсдюрюлген тахта кёгетледен 17,5 минг тонна жыйгъандыла. Тирликни кёп къалмай барысы да (17,1) бадыраждыла, къалгъаны уа – нашала.

Бахчалада ёсген кёгетлени жыйыу да ахырына жете келеди – шёндю кеч бишген хобустаны эмда турманы заманыды. Озгъан айны ал кюнлеринде тергеулеге кёре мюлклени бар тюрлюлеринде 251,3 минг тонна кёгет жыйгъандыла.

Жазылыу-2027

«Заман» марыхыбызны зарфха салады

Хурметли окъуучуларыбыз!

«Заман» миллетибизни жангыз газетиди. Ол халкъны къураллыгъын кёргюзтген бир белгиди. Аны бетлеринде малкъар халкъны маданиятыны, тарыхыны, бюгюннгю жашауун, белгили эмда айтхылыкъ адамларыны, жетишимлерини эмда жарсыуларыны юсюнден басмаланнган материалланы сиз бир башха жерде табаллыкъ тюйюлсюз.

Бюгюнлюкде 2027 жылны биринчи жарымына газетге жазылыу иш Россейни почта бёлюмлеринде бардырылады. Аны багъасы 1192 сом бла 62 капекди.

Онлайн амалны хайырлана, изданиябызгъа жазылабыз дегенле бу адресни **https://podpiska.pochta.ru/press/%D0%9F5893** ачып, ол магъаналы жумушну алай тамамларгъа боллукъдула.

Алайды да, жазылыгъыз, билеклик этигиз кесигизни газетигизге.

Бизни индексибиз – П 5893

Жюреги бла этген сайлауна кертичи

2 бет

Сёз кёп фатарлы юйлени юсюнден баргъанды

2 бет

Чыгъармачылыгъы энчилиги бла белгилиди

3 бет

Аруруну тыйгъычы – сакълыкъ бла тазалыкъ

4 бет

Бюджет социал магъаналылай къаллыкъды

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Налогладан тышында файдала 4,1 миллиард сомгъа жетер деп умут этиледи. Республиканы иелигинде болгъан ырысхыны хайырланыудан 2,1 миллиард сомгъа жуукъ тюшерикди. Андан сора да, 1,7 миллиард сом тазирледен, санкцияладан жыйыллыкъды.

- Быйыл федерал бюджетни къабыл кёрюуню низамы тюрленнгенди, энди къыралны регионларына бёлюннген ачханы ёлчеми федерал финанс закон биринчи окъулууда сюзюлгенден сора белгили этилликди. Ол себепден бу тарихлени прогноз кёрюмдюледен алгъанбыз, 2027 жылда федерал арадан хакъсыз 38,4 миллиард сом бериллиги белгиленеди. 2028 жылда – 32,8 миллиард сом, 2029 жылда уа 31,1 миллиард сомгъа дери ёсериги белгиленеди,-дегенди министр.

Дотацияланы ёлчеми быйылны тарихлерине жетериги белгиленеди - 24,7 миллиард сом. Субсидияланы юсюнден айтханда, ахча эл мюлкде баш магъаналы проектлеге (1,8 миллиард сом), жолланы тапландырыугъа (1,4 миллиард сом), билим бериуге (1,4 миллиард сом), саулукъ сакълаугъа (751 миллион сом), коммунал инфраструктураны тапландырыугъа (752,9 миллион сом), сабийлени хакъсыз жылы аш бла жалчытыугъа (619,7 миллион сом) эм алача башха жумушлагъа къоратыллыкъды.

Къоранчла келир жыл 67,9 миллиард сомгъа жетериклери белгиленеди. Докладчы айтханыча, инсанланы аллында борчла барысы да толтуруллукъдула, ол санда энчи аскер операциягъа къатышханлагъа бла аланы юйюрлерине къырал себеплик андан ары тамамланырыкъды.

- Социал тёлеулени ёлчеми 2027 жылда битеу да бирге 10,5 миллиард сомгъа жетерикди,- деп билдиргенди Елена Лисун.

Бюджетде 2027 жылда 1 январьдан МРОТ-ну кёбейтиуге ахча да салыннганды – ол 28,9 минг сомгъа дери кёбейтиледи. Айлыкъны фонду 26,6 миллиард сом боллукъду.

Миллет проектлени жашауда бардырыугъа 2027 жылда 11,5 миллиард сом бёлюнеди, ол санда федерал бюджетден – 8,5 миллиард сом. 2028 жылда – 9,4 миллиард сом, 2029 жылда уа 8,4 миллиард сом къоратыллыкъды.

Къырал борч 2028 жылда 1 январьда 6,8 миллиард сомдан озмазлыгъы белгиленеди. (2029 жылда – 7,6 миллиард сом, 2030 жылда – 8,5 миллиард сом).

Алай бла 2027 жылда республикалы бюджетни файдалары 65,6 миллиард сом, 2028 жылда – 61,7 миллиард сом, 2029 жылда 61,5 миллиард сом боллукъду. Къоранчла 2027 жылда – 67,9 миллиард сом, 2028 жылда – 62,5 миллиард сом, 2029 жылда 62,3 миллиард сомда тохташдырылгъандыла.

Болсада бу тарихле энтта тюрленириклерин чертгенди докладчы.

ОЮМЛА

Регионну баш финанс документини къуралыууну юсюнден Парламентни Бюджет, налогла эм финанс рынокла жаны бла комитетини башчысы **Михаил Афашагов** да айтханды. Ол ахыргъы тарихлери энтта белгили этилликлерин чертгенди.

- Къысхартыула бардыла, ол санда бир-бир субсидияла, къырал программала. Болсада Къырал Думаны, Федерация Советни документлеринде регионлагъа бериллик ахча кёбейтиллиги жазылыпды, - дегенди ол.

Михаил Галимович билим бериуге, саулукъ сакълаугъа, социал жумушлагъа энчи эс бурулгъанын белгилегенди. Энчи аскер операциягъа къатышханлагъа къырал себепликге, инсанланы бир-бир къауумларын дарманла бла жалчытыугъа, айлыкъны ёсдюрюуге финансла салынгганларын чертгенди.

- Къырал программаланы юслериненд айтханда, быйыл аланы жашауда бардырыугъа 14,5 миллиард сом бёлюннгенди. Хар замандача, социал жумушлагъа башчылыкъ бериледи – битеу ахчаны 70 проценти. Ол санда 6 миллиард сом ишлемеген инсанланы багъыугъа къоратыллыкъды, ол а аз тюйюлдю,-дегенди.

Бюджетни проектине эсгертиулерин Контроль-эсеплеучю палатаны башчысы **Дина Кясова** бла Федерал налог службаны КъМР-де Управлениясыны башчысыны орунбасары **Аккайланы Светлана** да этгендиле.

Жамауат тынгылаулагъа къатышханла айлыкъны ёлчемини, бир-бир федерал программаланы кючлери не сылтау бла тохтатылгъанларыны, школланы жангыртыуну, ишсизликни юслеринден соргъандыла.

КъМР-ни 2027 жылда эм 2028-2029 план кезиуде бюджетини проекти биринчи окъулууда Парламентни 24 ноябрьде бардырыллыкъ жыйлыуунда сюзюллюкдю.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Тюбешиу

Сёз кёп фатарлы юйлени юсюнден баргъанды

Къабарты-Малкъарны Жамауат палатасында кёп фатарлы юйлени толусунлай жангыртыуну программасы къалай толтурулгъанын сюзгендиле.

Жыйылыуну палатаны экономика, жашау журт-коммунал мюлк, къурулуш, курортла эм туризм жаны бла комиссиясыны башчысы **Владимир Павленко** ачханды. «Саулай да къыМалкъар Республикада кёп фатарлы юйлеге толу ремонт этиу жаны бла регион оператор» коммерциялы болмагъан фондну башчысы **Къулийланы Мустафир** этгенди. Эм алгъа, ол республиканы Правительствосуну оноуу бла эм аз тёлеу бизде тохташдырылгъанын, бир квадрат метрге айгъа ол 11 сом болгъанын белгилегенди.

ралда капитальный ремонтха тёлеулени жыйыуда бир бири ызындан юч жылны республикабыз биринчи жерни алгъанлай турады. Адамла юйле, тийреле къалай тюрленнгенлерин кёрединле», - дегенди ол.

Кётюрюлген соруугъа билдириуню «Къабарты-Малкъар Республикада кёп фатарлы юйлеге толу ремонт этиу жаны бла регион оператор» коммерциялы болмагъан фондну башчысы **Мисирланы Абдул-Керим** бла Федерал налог службаны КъМР-де Управлениясыны башчысыны орунбасары **Аккайланы Светлана** да этгендиле.

– 2025 жылгъа 185 973,06 квадрат метр 68 кёп фатарлы юйню жангыртыргъа белгилене эди, ол толтурулгъанды, аны ючюн битеу да 701,15 миллион сом къоратылгъанды. Жамауатдан тёлеуле тийишлисича жыйылгъандыла, фатарланы иелери бла жангырыту заманында бардырылып, жангыртыу ишле тамамланырча келишимле тауусулгъандыла. Быйыл да тёлеуле тынгылы жыйылгъандыла, налогну арталлыда тёлемегенлени ишлери сюдлеге берилгендиле, битеу да 250 860 989 сомгъа 7 900 заявление, – дегенди ол.

Бюгюнлюкде регион оператор дагъыда 2027 жылгъа хазырланыу ишни да бардырады, ол мурат бла аукционла ётдюрюлюп, хорлагъанла бла проект-смета къагъытланы жарашдырырча келишимлеге къол салыннганды.

Программаны толтурууда къоркъууланы юслеринден айтханда, подряд организацияла аукционлагъа къатышыргъа сюймегенлерини сылтауларындан бири тамамлагъан ишлерини хакъын тёлеуде жорукъла къатыландырылгъанлары бла байламлыды. Жер-жерли самоуправление органла къысха болжалгъа салгъан планла регион операторну ахча хазнасындан аслам болгъанлары да тыйгъычлыкъ этедиле.

Тинтиулеге къатыша, палатаны келечиси **Дати Бажев** тёлеулени бирси регионла бла тенглешдирлерин излегенди, **Чеченланы Георгий** Къашхатауда кёп фатарлы юйню жангыртыу къачан бошаллыгъын соргъанды. **Роман Литвинов** а жангыртыу ишле къаллай бирге тынгылы тамамланнганларына багъа бичиуге фатарланы иелери да къатышырча онгла къураргъа чакъыргъанды. Бу эм башха соруулагъа жууапла берилип, жыйылыуну эсеплерине кёре сейирлери болгъан органлагъа эсгертиуле жарашдырылгъандыла.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

20 ноябрь – Транспортда ишлегенлени кюню

РФ-ни Транспорт министерствосу 2020 жылда къабыл этгенден бери Транспортда ишлегенлени кюню жыл сайын 20 ноябрьде белгиленеди. Ол 1809 жылда Россейни императору Александр I сууда бла жерде байламлыкъланы управлениясын къурауну юсюнден буйрукъгъа къол салгъанына аталып тохташдырылгъанды.

Бюгюнлюкде транспорт къыралны экономикасыны магъаналы бёлюмлеринден бирине саналады. Ансыз сатыу-алыу, къурулуш, адамланы бла жюклени ташыу эм кёп башха социал-экономика жумушла да толтурулурча тюйюлдюле. Саулай алып айтханда, бусагъатда къыралда транспорт инфраструктурада 4,5-6,4 миллион чакълы адам урунады. Жерде, сууда эм кёкде да ала инсанланы жашауларын игилендириу жаны бла магъаналы борчну толтурадыла.

Бизни республикада да кёпле транспортда бет жарыкълы урунуп, атларын иги бла айтдырадыла. Аладан бири Бечелланы Локъманны жашы Мухтарды. Ол жашлыгъында водитель усталыкъны сайлап, бюгюнлюкде да анга кертичи болуп келеди, чынтты профессионал да болгъанды.

Жюреги бла этген сайлауна кертичи

Мухтар 1954 жылда Къыргъызстанда туугъанды. Аланы уллу юйюрлери туугъан жерлерине кеч къайтхандыла – 1969 жылда. Биринчи кюнден окъуна Кёнделенде орналгъандыла. Аталары Локъман Орта Азияда эм ызларына къайтхандан сора да колхозда кёп заманны механизатор болуп урунгганды. Аны ючюн болур, Мухтар да сабийлигинден техникагъа тартылгъанды. Кеси айтханнга кёре, жыл саны жетмегенине да къарамай, бирсиле бла тенг ишлеген кюнлери кёп болгъандыла.

Иш кёллю жаш сегиз классны бошагъанлай, Басханда орта билим берген 2-чи номерли техника училищеде шофёргъа юйреннгенди. Алай бла, ючюнчю класслы водитель болгъанына шагъатлыкъ этген къагъытын бергенлеринден сора, урунуу жолун Тырныауузда Нальчикни промышленный къурулуш бардыргъан организациясына бойсунгган 6-чы номерли автотранспорт мюлкюнде башлагъанды.

- Биринчи кезиуледе жыл бла жарым чакълы заманны слесарь болуп ишлегенме, андан, ауур жюкле ташыгъан эски «МАЗ-205» машина бергенлеринде, эки жыл чакълы бирни аны жюрютгенме. Ызы бла миксер бла таулада объектлеге бетон ташыгъанма. Сёз ючюн, Чегем ауузуна газ тартып бошагъаныбыздан сора, Къабарты-Малкъар Республиканы биринчи Президенти Валерий Коков, бизни алгъышлап, Правительствону атындан Ыразылыкъ къагъыт бла саугъалагъаны да бюгюнча эсимдеди, - дейди ушакъ нёгерибиз.

Ол бош турургъа юйренлерге киреди. Ол заманлада республикада эллеге газ, суу тартыу тири бара эди. Алай бла аланы биригиу да тау эллеге кёк отлукъ жетерине уллу къыйын салгъанды.

- Къаллай иш чыкъгъанына кёре, ауур жюк ташыгъан машинада, экскаваторда, башха тюрлю техникада да ишлерге тюшгенди. Къайда да борчуму тынгылы толтургъа кюрешгенме, аны ючюн кёп кере махтаугъа да тийишли болгъанма. Сёз ючюн, Чегем ауузуна газ тартып бошагъаныбыздан сора, Къабарты-Малкъар Республиканы биринчи Президенти Валерий Коков, бизни алгъышлап, Правительствону атындан Ыразылыкъ къагъыт бла саугъалагъаны да бюгюнча эсимдеди, - дейди ушакъ нёгерибиз.

Ол бош турургъа юйренмегени себепли, пенсиягъа чыкъгъандан сора да бир кюнню ишсиз турмагъанды. Бетон ташырча миксер алып, арт заманнга дери анда ишлеп тургъанды. Республиканы ичинде ол бетон элтмеген жер хазна жокъду. Алай жылла кеслерин билдире башлагъанлары себепли, тынчыракъ ишни сайлап, машинасына манипулятор салгъанды. Биз баргъан кюнде да анга, жаш адамдан эсе тири болуп, ремонт эте тура эди.

Кёп жылланы бет жарыкълы уруна келгени ючюн Бечелланы Мухтар «Молодой гвардеец пятилетки» белги эмда кёп башха ведомствону саугъала бла да белгиленнгенди. Кеси айтханыча, грамоталары бла дипломлары чемодан бла бир бардыла.

– Союзну заманында къырал урунгган адамны сыйын кётюргенди, жангы жетишимлеге кёллендиргенди. Ол санда фатар, машина неда башха бир зат бла саугъалагъанды. Сёз ючюн, айырмалы ишлегеним ючюн 1986 жылда жангы «УАЗ 469» берген эдиле. Аны Ульяновск шахарда заводдан учуз багъасы бла кесим алып келген эдим. Ол заманда республикада аллай машина райисполкомну неда колхозну председательлеринде болгъанды. Аны себепи таматала аны менден кёп кере тилегендиле, - дейди жигитибиз.

Бечел улуну насийхат сёзлеринден бири – ишлеген адам не заманда да ач болмагъанды. «Насыпха, бусагъатда да иш кёпдю. Жаланда эринмей къармашыргъа керекди. Хар ким хунерине кёре усталыкъ алса, къууанырыкъды», – дейди.

Бу жаны бла ол кесин насыплыгъа санайды. «Водительни иши тынч болмаса да, сейирди. Кёп жерледе болургъа, адамла бла тюбеширге тюшеди. Арт заманда ненча тюрлю энчи техника чыкъгъанды, ол барысы да адамланы жашауларын игилендирир хыйсапдан этиледи. Аны себепли водитель усталыкъ не заманда керекди эм анга сурам да боллукъду.

Мухтар юй бийчеси Жашуланы Ахматны къызы Люаза бла бир жаш бла юч къыз ёсдюргендиле. Мурат, Фатимат, Сакинат эм Жаннета да юйдегили болгъандыла. Бюгюнлюкде сегиз туудукъ барды. Насыпха, жылны ичинде бирге жыйылгъан кезиулери кёп болуучуду. Аллай кезиулени уа аппалары бла ынналары ашыгъып сакълагъанлары да баямды.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Керти тенгле

Нальчикде вокзалда Ташлы-Таланы, Хушто-Сыртны, Огъары Жемталаны автобуслары бир жерде тохтайдыла. Ол себепден узакъ тау эллеге жюрюген рейслени шофёрлары бир бирлерин иги таныйдыла. Техникада бузукъ болса, бир бирге болушхан да эрттеден келген иги тёреледен бириди.

Солдан онгнга: Гузеланы Хусей, Беппайланы Сагъыт, Алтууланы Хаким.

Алтууланы Хаким, Ташлы-Таланы автобусу энди эски болгъанын чертип, айтханларыча, бу рейсге жангы техниканы терк берген, эллилени бек ыразы этериклерин айтды.

Солдан онгнга: Мисирланы Абдул-Керим, Мурадин.

Хушто-Сыртха пассажирлени ташыгъан а Беппайланы Сагъыт бла Огъары Жемтала-Нальчик рейсде ишлеген Гузеланы Хусей да руль артына олтургъанлы кёп жылланы бет жарыкълы ишлеп келедиле. Ючюсюню да ишчи тенглерини араларында намыслары жюрюйдю. Профессионал байрамларыны аллында былача усталыкълары бла халкъгъа жарап тургъанлагъа; «Ахшы жолгъа барыгъыз!» - дегенден уллу алгъыш болмаз.

Къарындашла Мисирланы Абдул-Керим бла Мурадин Нальчик-Огъары Малкъар маршрутда ишлейдиле. Абдул-Керимге эллиле эркелетип Алёш дейдиле, ол руль артына олтургъанлы жарым ёмюрден аслам болгъанды. Мурадин да, таматасындан юлгю алып, 44 жылны шофёр болуп баш кечиндиреди. Ючюнчю къарындашлары Малик да бу рейсде ишлейди.

Суратланы **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

Нальчикде хал игиленирча

Хар кюн сайын бизни республиканы ара шахарына 60-64 минг чакълы улоу келеди. Аладан ондан бириндн къалгъаны женгил автотранспортду, бирсилери уа ауур жюкле ташыгъан машиналадыла. Быллай тергеулени КъМР-ни Транспорт эмда жол мюлк министерствосунда этгендиле, деп айтылады регионну Правительствосуну порталында билдириуде.

Ведомствода белгилегенлерича, улоуланы санын тергеу «акъыллы шахарны» айнытыуну мурдоруду. Бу информация жоллада тар жерлени туура этеди, ремонтла, къурулушла бардырылгъан тийреледе болумну кёргюзтеди, шахарны цифралы тюрлюсюн жарашдырыргъа болушады. Аны хайырындан диспетчерле жюрюуню тийишдирирге, шахарны ол неда бу жеринде транспорт басымны азайтыргъа, адамлагъа таплыкъны эм башына салыргъа онг табадыла.

Дагъыда бу анализ къоркъуусузлукъну кючлендирирге болушады: тапсыз жерлени кёргюзтеди, транспортну жюрюуюн шошайтады, ала хаугъа салгъан заранны тергеп, жашиллендириуню къалайда этерге кереклисин кёргюзтеди.

Бу информация жамауат транспортха маршрутларын мычымай тюрлендирирге, къурулушчулагъа бла бизнесге уа тийрелени таплыгъын ойларгъа, жеринден тепдирилмеген мюлкню багъасын тергерге болушады.

«Шахар – тюз сау организм кибикди, жолла уа аны къан тамырларыдыла. Тыйгъыч болмаз ючюн, къайда не зат этерге кереклисин, хар нени да жик жиги бла билирге борчлубуз», – деп чертгендиле ведомствода.

Эсепле

Тирликден башлап хазыр продукциягъа дери

Къабарты-Малкъарны эл мюлк бёлюмюнде болгъан онгла республиканы экономикасын айнытыугъа уллу себеплик этедиле. Регионда жаланда кёгет эмда жемиш ёсдюрюу бла къалмай, аланы жарашдырыу, сора хазыр продукцияны мында кесибизде эмда тышында сатыу бла тири кюрешедиле. Производство, аны бла бирге экспорт да ёсе баргъаны, жарашдырыучу бёлюм АПК-ны эм магъаналы кесеклеринден бири болгъанына шагъатды.

Быйыл тогъуз айны ичинде республикада предприятияла 248 миллиондан аслам банка (условный) кёгет эмда жемиш консерва чыгъаргъандыла. Ол санда тартылгъан бадыражандан, жашил къудорудан, татлы нартюхден, нашадан да.

Жемишлени жарашдырыу да тири барады. Республикада тийишли предприятияла тартылгъан алма, жемиш суула эмда башха тюрлю продукция чыгъарадыла.

Тыш регионла эмда къыралла бла сатыу-алыу да айный баргъаны эслеиеди. Быйыл январьдан башлап сентябрьни ахырына дери республикада экспорт кёп къалмай отуз процентге кёбейгенди. Сатыугъа жиберилген продукцияны 85 проценти уа ашазыкъды.

Жарашдырыучу бёлюм айный баргъаны себепли предприятияланы, ала бла бирге уа саулай регионну да, онглары эмда къолайлары ёсе барадыла.

Алай бла Къабарты-Малкъарны агропромышленность комплекси толу производствону амалны жолу бла айнып барады: эл мюлк битимлени ёсдюрюуден, продукцияны кёбейтиуден башлап хазыр товарла чыгъарыугъа дери.

УЛБАШЛАНЫ Мурат хазырлагъанды.

Маданият

«Ёмюрле алышыннганда»

Бу кюнледе «Искусствоведлени ассоциациясы. ООО АИС» Битеуроссей жамауат организация эмда аны Санкт-Петербург регион бёлюмю искусствовед эсселени «Произведение искусства как срез времени, запечатлённый на века» деген эришиуюн бардыргъандыла. Анга «Искусствоведлени ассоциациясыны» келечилери, устала, тинтиучюле, студентле, аспирантла, устазла эмда сурат-чыла къатышхандыла. Ала башха-башха ёмюрлени бла жанрланы искусство чыгъармаларын бюгюннгю кюн бла келишгенлерини юсюнден сагъышларын билдиргендиле эмда сайланнган чыгъармаларыны дуния маданият кенгликни ёмюрлюк къыйматларына къошаргъа боллугъуну юсюнден оюмларын туура этгендиле. Эришиуде жюриге белгили искусствоведле, художестволу кесаматчыла, гуманитар тинтиучюле, ООО АИС-ни келечилери къатышхандыла.

Бек иги искусствовед эсселени «Произведение искусства как срез времени, запечатлённый на века» Битеуроссей эришиуню «Классика эссе» бёлюмюнде аты айтылгъан искусствовед Аппайланы Мустафаны къызы Жаухар Къабарты-Малкъар Республиканы биринчи Президенти В.М.Коковну эсгертмесини магъаналылыгъын ачыкълагъан «Ёмюрле алышыннганда» («На переломе эпох») деген иши бла 1-чи даражалы лауреатны дипломуна тийишли болгъанды. Жаухарны жарыкъ хорламы бла алгъышлап, аны эссесин бюгюннгю номерибизде басмалайбыз.

Валерий Мухамедович Коков Къабарты-Малкъарны тарыхында магъаналы ыз къойгъанды. Ол республиканы Баш Советини председатели болгъанды, КъМР-ни президентине юч кере айырылгъанды, алай бла аны аты республиканы тарых эсинде ёмюрледе сакъланырыкъды. Аны аты ата журтлу тарыхха жазылып къалгъанды, нек дегенде ол Россейни политика жашауунда да магъаналы ыз къойгъанды: 1996 жылда январьдан 2001 жылда декабрьге дери ол Россей Федерацияны Федерация Советини Председателини орунбасары болгъанды. Ол дуниядан кетгенден сора, республиканы жамауатыны белгили къырал эм политика къуллукъчуну атын эсгертме ишлеп сакъларгъа сюйгени да сейир тюйюлдю.

Эсгертмени КъМР-ни Президентини къуллугъуна аны ызындан келген Арсен Баширович Каноковну башламчылыгъы эмда себеплиги бла сюегендиле. Жууаплы сапаришни скульптор, КъМР-ни халкъ суратчысы, РФ-ни сыйлы суратчысы Хамид Савкуев толтургъанды, архитектура кесегин а аты айтылгъан архитектор Заур Матуев тамамлагъанды.

2006 жылда эсгертме Къабарты-Малкъар къырал эл мюлк академияны, бусагъатда ол В.М. Коковну атын жюрютеди, баш аллеясында жерин тапханды. КъМР-ни биринчи Президентини сыфаты академияны тийресини архитектура-суратлау къуралыууну ара бёлюмю болгъанды. Эсгертме вузгъа баргъан ызны тюз ортасында орналыпды эмда эсгертме-табийгъат къуралыуну барысыны да композиция арасыды.

Скульптор Хамид Савкуев аты айтылгъан политикни, тау республика Къабарты-Малкъарны белгисича болгъан уллу ташда олтуруп, инбашларына да жамычы атып, алай суратлагъанды. Белгилерге тийишлиди, авторну кесини жигитин кавказ жамычысы бла суратлагъаны ол аны миллет энчилигин артыкъ чертип айтыргъа излегени тюйюлдю. Композицияны ол шарты энчи, кенгирек магъананы тутады, ол суратлау борчланы теренирек ачыкъларгъа болушады.

Ёмюрле алышыннган кезиуде президент болгъан тынч тюйюлдю. Къыралыбызны жашаууна бир-бир кампанияла бла реформа тюрлениуле тынгылы хазырланмагъанлай башланнганларын билебиз. 80-чи жыллада да алай болгъанды: СССР-ни политика эмда экономика ызы тюрленнгенди, келлик кюнню шартларын кёрюр онг да чыкъмагъанды. Алайсыз да тозурагъан жамауат-экономика системаны чачдырыугъа жан атып, ол тюрлениуле неге келтирликлерини юсюнден хазна киши сагъышланмагъанды. Сёзсюз, тюз акъыл этген адамла да болгъандыла. Аланы санына къошулгъанды В.М. Коков да. Кесини сёлешиулеринде ол сагъыш этилмеген политика эмда экономика реформаланы тапсыз эсеплеринден сакъланырыгъа чакъыргъанды. Терен акъылы, сагъыш эте билиую, кенг кёз къарамы, политика сезими, келлик заманда боллукъ ишлени алгъадан кёре билген фахмусу анга къыралны бла республиканы келлик кюнлерин алгъадан билирге онг бергендиле. Быллай шартны белгилеу да магъаналыды: Шимал Кавказны кёп республикаларында миллетле араларында къаугъала башланнганларында, Валерий Мухамедович Къабарты-Малкъарда мамырлыкъны бла келишиулюкню сакълаялгъанды. Социал-экономика жарсыуланы тамамлай, ол жаланда законну кючюн угъай, кесини энчи, бийик даражасын да хайырланнганды. Аны оюмуна Москвада да тынгылагъанлары бошдан тюйюл эди.

Х.Савкуевге керти инсанны энчиклери бла жангы социал алчы адамны жыйышдырылгъан ызлары бирикдирилген политика къуллукъчуну сыфатын къураргъа керек болгъанды. Портрет документли жаны бла магъаналы, юлгюсюне толусунлай келишген кёп тюрсюнлю болгъанды. Автор жигитини сыфатында монументализмни бла психологизмни бирге байлаялгъанды.

Скульптор къурагъан эсгертмени уллу тин кючю барды. В. Коковну тёгерегин бийлегенча суратланнган тынгысыз хауа Валерий Мухамедович республикагъа башчылыкъ этген кезиуде къыйын политика болумну сезерге болушады. Скульптураны тёгерегине айланып къарасанг, уллу политика къуллукъчуну жютю къарамы, келлик заманнга бурулгъан, политика къаршчылары анга салгъан тыйгъычлагъа да къарамагъанлай, республиканы алгъа элтирге онг берген, бюгюлмеген кючю болгъан жангы жамауат инсанны кёресе. В. Коковну сыфатында сейир ич тирилик сезиледи. Жел бир жанына этген жамычыны бюкленнгенлерини сыфатлары аны къыйынлыкълагъа къаршчы болалгъанын суратлагъанчадыла. Политикни бети, халы аны жюрек кючюн эмда кёз къарамларын шарт белгилейдиле.

Къабарты-Малкъарны биринчи Президенти ёмюрню биргесине атлагъанды, аны себепли скульптор заманны ызларын аны жютю акъылы бла ётдюрюп, алай суратларгъа излегенди. В. Коковну психология характеристикасы аны жюрек жарсыуларын бла къаты иннетин туура этип, алай кёргюзтюледи. Автор къараучуну эсин Валерий Мухамедовични бюгюлмеген политика кёз къарамына, шагъатлыкъ этген къаты иннет кючюне энчи бурады.

В. Коковну Савкуев къурагъан сыфаты жюрек кючден толуду, аны бла бирге тюз оноуну излеуде инсанны эсин термилтип, бийлеп тургъан ишеклиликден да кем тюйюлдю. Салыннган борчлагъа жетген а КъМР-ни биринчи Президентине алай тынч болмагъанды, нек дегенде аны къылыгъыны бу эки шарты аны ич дуниясында тохтаусуз кюреш бардыргъандыла, аны акъылын, санын-чархын да къыйнап, жашау жолун да къысхартып. Пластикалы формалада эмда ёлчемледе автор политикни ол жарсыуларын аламат кёргюзталгъанды, келишиуча эмда статиканы бла динамиканы къаршчылыгъыча.

Устаны чыгъармасы тынгылы толтурулгъанды, хар ууакъ шартха да магъана берилип, туура этилгенди. Автор эсин эм магъаналыгъа артыкъ бёлгенди: ол анга эсгертмени борчун шарт кёргюзтюрге болушхан шартланы эслеп, туура этерге онг бергенди. Жюрек излемлени кёргюзтюп, материалны энчилигин билип, халы-логикалы эмда сезимле келишиулюкню сакълап, Х.Савкуев толу суратлаугъа жеталгъанды.

Архитектор Заур Матуев бла скульптор Хамид Савкуев Валерий Мухамедович Коковну эсгертмесине чынтты монументликни бла керти магъаналылыкъны юлгюсю болургъа онг берген керекли ёлчемлени тийишлисича тап тергей билгендиле.

Басмагъа **ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат** хазырлагъанды.

Сахна

Чыгъармачылыгъы энчилиги бла белгилиди

Биз, Кавказда жашагъанла, «сахна» деген сёзню театр, тепсеу эм жыр искусство бла байлайбыз. Алай бюгюнлюкде сахна ол чекледен чыкъгъанды. Сёз ючюн, стендапны сюйгенле Россейде жылдан-жылгъа кёпден-кёп болуп барадыла. Стендап - комедия жанрды. Комик залны аллында кесини монологун айтады. Мында декорацияла жокъдула, башха артистле да болушмайдыла: бир кесинг бла санга тынгылагъанла. Ала сени айтханынга кюлюрге керекдиле. Кюлдюртюр ючюн а, битеу залны эсин бийлеп, ычхындырмай тутаргъа керекди. Бусагъатда россейли стендапда бек белгили артистледен бири таулу жаш Чабдарланы Расулду. Кёп болмай Расул «Buffonata» деген концертин къараучулагъа кёргюзтгенди.

Расул фахмулу артист болгъанын чертирге керекди. Мен аны профессионал театрлада кючлю артистле бла тенглешдиреме. Нек? Ол бир башха артистге ушамайды. Кесини энчи хаты барды. Энчи ауазы, энчи тематикасы. Ол билген затларын айтады. Не затны уста биледи? Кавказны жашаууну. Аны себепли кавказлы Москвада къалай жашагъанын суратлайды. Гротеск, сатира, кюлкю, оюн да бардыла ол суратлауларда. «Buffonata» концертде ол кёп соруулагъа жууап излейди. Баям, аланы кёбюсюне жууап жокъду. Ким биледи сабийлени «тюз» къалай юйретирге керек болгъанын? Бир инсан да угъай, дуния жаратылгъанлы бери битеу атала, анала билгенлерича ёздюреди балаларын, алай жомакъдача болмайды хар зат да.

Москвада миллионла бла адамла жашайдыла. Аллай шахарда сабийни миллет ызгъа-къылыкъгъа къалай юйретирге боллукъду? Бу теманы юсюнден сагъыш этеди Расул. Бешикни темасы окъуна чыгъады Москваны фатарларында. Расулну анасы туудугъу Расулну бешигинде ёссе сюеди, алай келинини оюму уа башхады. Ол кертиди: бюгюнлюкде кёп жаш ата-анала бешик сабийни саулугъуна заран салгъанына ийнанадыла...

Чабдарланы Расул чыгъармачылыгъында кавказлыла бла москвачыланы араларын да суратлайды. Бир-бирле бизге тыш къыралдан келгенлегеча къарайдыла. Ол жарсыулу шарт болса да, Расул аны кюлкюлю жанларын суратлайды. Баям, не уллу къыйынлыкъда да кюлкюлю затла кёп болурла. Алай аланы эслер ючюн, фахму керекди. Хар трагедия комедияды, аны кёралсанг.

Белгилисича, Расул китапла окъугъан адамды. Ол бек сезиледи. Сахна адамны хар затын да ачыкъ этип къояды. Нальчикде ёсген жашны атасы къурулуш организацияда баш инженер болуп урунганды, анасы уа КъМР-ни Билим бериу министерстводунда ишлегенди. Бир интервьюсунда Расул окъугъан китапларын кёргюзтген эди - ала кёп эдиле! Монологларына тынгылагъанда, аны сёз байлыгъы сезиледи, суратлау адабиятдача эсде къаллыкъ персонажланы къурай биледи, ол персонаж кеси болса да. Кесине кюлген алай тынч тюйюлдю! Хар атламынгы, хар сёзюнгю тинтип, кюлкюлю шартланы жыйып, аладан унутулмазлыкъ монолог этип, сахнагъа чыгъар ючюн, кишилик да керекди. Биз къаллай бир кийим киебиз жаныбызгъа, акъылыбызгъа, ниетибизге, аланы дуниядан букъдурур ючюн - кёп, кёп кийим! Керти бетибизни бир адамгъа да кёргюзтмейбиз. Стендап артист а бетин, акъылын, жанын, дуниягъа ниетин да ачаргъа керекди. Ётюрюк айтса, зал сезерикди. Сахнада ётюрюк баям болуп къалады.

Чабдарланы Расулну концертлери, ТНТ-да бериулеге къатышханы, кёп проектледе айтханы, кесин жюрютгени россейли къараучугъа кавказлы адамны сыфатыды. Башха стендап артистле бла да алайды. Сёз ючюн, мен езидлени юслеринден бек биринчи Гурам Амарянны концертлеринден билгенме. Гурам езидди. Ол кесини сабийлигини, юйюрюню эм шёндюгю жашауну юсюнден айтады. Мени акъылыма кёре, кючлю артистди, алай эриши сёзлени кёп хайырланады. Стендапха миллионла къарайдыла, ол санда сабийле да. Аман сёзле сахнада айтылгъанларын тюзге санамайма.

Бирле сорурла: «Адам кеси кесине къалай кюледи?»- деп. Мен а башха соруу берлик эдим: «Къайдан табады кюч кюлюрге?»- деп. Биз юйреннгенбиз башхаланы хыликкя этерге, башхаланы сёзлерин, ишлерин, битеу жашауларын да комедия халда кёребиз. Стендап а кюзгюге къарап, кесибизни тинтирге чакъырады.

Сауле Юсупова врачха окъугъанды, практикасыны кезиуюнде орамда жашагъан адамны жуундургъанды, тобугъундан энишге аны аякълары юзюлюп кетгендиле...Ала къуруп эдиле, сууда уа мылы болгъанлай, юзюлгендиле. Практикасыны биринчи кюню трагедиягъа да, комедиягъа да ушагъанды. Дагъыда Сауле сау жайны башын кётюрмей, элде бахчаларында ишлегенин эсгереди, энди уа Москвада Рублёвкада жашагъанына сейир этеди. Жашау кино кибикди!

Мени бек сюйген стендап артисткам Карина Мейханаджан а Арменияда школгъа биринчи кере баргъанында, сумкасында коньяк элтгенин эсгереди - устазгъа улутха! Каринаны ауурлугъу мардаладан иги да озады, алай ол семизлигини юсюнден алай айтады, адам тохтамай кюлюрча! Мария Маркова уа бир аман сёз бла да хайырланмайды - бардыла аллай стендап артистле да. Кирилл Мазур а юй бийчеси басынчакълагъан бир факъырны сыфатын суратлайды.

Стендап бюгюнлюкде чексиз театрды. Бу театрда Чабдарланы Расул энчилигин тас этмейди. Бусагъатда подкастла да жазып башлагъанды, белгили адамла бла ушакъла этеди. Бу журналист ишин да жетишимли бардыраны, подкастларына мингле къарайдыла. Алгъаракъда Расул бериуюне фахмулу режиссёр Толгъурланы Саидни чакъыргъанды. Бек аламат ушакъ болгъанды. Расулну аудиториясы ёседен-ёсе барады.

Жарсыугъа, бир-бирле Расулну концертлерини тюбюнде тапсыз комментарийле къоядыла. Стендап не зат болгъанын ангылар ючюн, башха артистлени концертлерине да къараргъа керекди. Он, жыйырма, отуз артистни. Россейде, тыш къыраллада да. Кинону кесини тили, законлары болгъанлай, стендапны да кесини жорукълары барды. Стендап концертледе адамла кюлюп тургъанлыкъгъа, алада жашау сюзюлген этеди, бир-бирде айтылмай, букъдурулуп, башлары жабылып тургъан жарсыула ачыкъ айтыладыла. Стендап артист энчи жашауун дуниягъа ачып,кесине кюлдюртеди, алай ол айталлыкъды залгъа: «Кимге кюлесиз?! Кесигизге!» - деп.

Бирле айтыргъа болурла: «Кавказгъа стендап керекмейди», - деп. Суратла уа? Жырла уа? Тепсеуле уа? Законнга кёре стендапха, жырлагъа, тепсеулеге, суратлагъа да барды жер жашауубузда. Ол, мени акъылыма кёре, уллу жетишимди. Музыкада Малкъондуланы Ахматча, суратлау искусствода Аналаны Муратча, кинода Толгъурланы Саидча, стендапда Чабдарланы Расулча жаш фахмуларыбыз халкъны жангы солуу болгъанына шагъатлыкъ этедиле.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Жандауурлукъ

Ала къайгъырыуну бек багъалайдыла

Россейде фермер мюлклени бла эл мюлк кооперативлени ассоциациясыны (АККОР) къурамында «Элли тиширыуланы къымылдаулары» Битеуроссей жамауат биригиу ишлейди. Аны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню председатели Тилланы Фердауду. Ол кёп иги башламчылыкълары бла белгилиди республикада, андан тышында да.

Бу кюнледе ол биригиуню келечилери Къабарты-Малкъарны Басхан районуну Куба элинде психоневрология интернатладан биринде жандауурлукъ акция бардыргъандыла. Ала анда саулукъларына бакъдыргъан тиширыулагъа, ала уа эллиге жетедиле, жылы кийимле, аш-суу, башха жашауда керек болгъан затланы, дарман-зат алыргъа ахча да элтгендиле.

Фердау Ибрагимовна айтханнга кёре, бу тёрели жандауурлукъ иш «Халал жюрекле бла халал къолла» («Добрые сердца, добрые руки») деген акцияны чеклеринде барады. Кеси да Россей халкъланы бирликлерини жылына аталып этиледи. «Бу жандауурлукъ ишде, хар замандача, бизге Россейде фермер мюлклени бла эл мюлк кооперативлени ассоциациясыны Къабарты-Малкъарда бёлюмю, энчи алып айтханда, аны таматасы Инал Алакаев, билеклик этгенди. Бу ишде башламчылыкъ этген а Аминат Сижажевады – Зольск районда Псынадаха элни Тиширыула советини председатели, китапханады да таматасы. Бек магъаналысы уа, хар бири да белгилегеннге кёре, жандауурлукъ акциягъа къатышханла жюрекден этгенлериди бу ишни. Башха жерлеге бара тургъанбыз, бери уа биз биринчи кере келебиз, алай а мындан ары да бу ишибиз баргъанлай турур, деп ышанама. Биз, «Элли тиширыуланы битеуроссей къымылдауларыны» биздеги жамауат биригиулери, башха жамауат биригиуле да къошулурла бизге бу жаны бла деп ышанабыз», – дегенди Фердау Ибрагимовна.

Россейде фермер мюлклени бла эл мюлк кооперативлени ассоциациясыны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню таматасы Инал Алакаев да: «Элли тиширыуланы къымылдауларыны» къурамында болгъанла – анала, эгечле – республиканы социал-экономикасын айнытыугъа себеплик этгенден сора да, кёп тюрлю жумуш этедиле. Ол санда тюрлютюрлю жерледе, бютюнда элледе, социал болумланы тюзетирге къыйын саладыла, ма быллай жандауурлукъ акцияла бардырадыла. Халаллыкъ, хатер этиу, къарыусузгъа болушуу бизни тиширыуларыбызны баш ышанларыдыла. Кертисин айтханда, мен бюгюннге дери билген да этмегенме, Къабарты-Малкъарны Урунуу эм социал къоруулау министерствосу ачып, Куба элде быллай интернат барды деп. Фердау Ибрагимовна былай-былай деп, аны юсюнден айтханда, Фермерлени бизни регионда ассоциациялары бу ишге къошулууну кесини борчуна санагъанды. Фермер мюлклени иелери, эл мюлк кооперативлени таматалары да бу Аллах сюйген огъурлу башламчылыкъгъа къошулгъандыла», – деп, энчи белгилегенди ол адамланы. Аланы араларында уа Басхан районну Дыгулыбгей элинден башында айтылгъан Фермер ассоциацияны советини председатели Азамат Азиков, Экинчи Чегемден «Стандарт Агро» кооперативни тамата-сы Валерий Борсов, Инал Алакаевни орунбасарлары Базаланы Маржан бла Хусен Хагажев эм Аминат Сижажева – была барысы да болушхандыла Тилланы Фердау башлагъан огъурлу ишге.

Интернатны бёлюмюню таматасы Джулиана Кодзокова барысыны да атларындан бу акцияны къурагъаналагъа ыразылыгъын айтханды. «Бек сейирсинггенбиз, къууангганбыз Къабарты-Малкъарда быллай биригиу болгъанына, бюгюн сизни бери келгенигизге да. «Элли тиширыуланы къымылдауу» биригиуге, фермерлеге да игиликни, жандауурлукъну, хатерни билгенлени барысына да ыразылыгъымы айтыргъа сюеме. Сиз, бюгюн бери келип, бу медицина мекямда тургъанлагъа уллу байрам этгенсиз. Къууанчыгъыз кёп болсун! Кесигиз да кёресиз, бизни ауругъанларыбыз бек багъалайдыла аланы юслеринден къайгъыргъан адамланы», – дегенди ол.

Тилланы Фердау бла Инал Алакаев интернатны ишчилерине кеслери ишлеген битеуроссей жамауат биригиулени атларындан сыйлы эм ыразылыкъ къагъытла бергендиле.

Интернатчылагъа ала къурагъан тюш ашда малкъар хычинле, тауукъ, гура, къой эт, татлы затланы да тюрлюлери бар эди.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Метланы Самера Магометовна Элбрус посёлкада тарыхдан дерсле береди, аны бла бирге мектепни китапханасында да ишлейди.

Суратланы **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

Саулукъ

Аруруну тыйгъычы – сакълыкъ бла тазалыкъ

Ахкёбекланы Ахматны къызы Зайнаф врач болургъа гитче заманында окъуна сюйгенди. Ыннасыны, ауруп, инжилгенин кёрюп: «Мен врач болуп, сени аягъы юсюнге саллыкъма, къарап тур», - деучю эди.

Школну бошагъандан сора да, муратына кертичилей къалгъанды: КъМКъУ-ну медицина бёлюмюне кирип, аны жетишимли бошагъанды. Ызы бла 1-чи номерли больницада клиникалы интернатурадан ётюп, терапевт усталыкъны алып чыкъгъанды. Аны бла да къалмай, клиникалы ординатураны тери аурууладан багъыу жаны бла бёлюмюн бошагъанды.

Зайнаф бир ненча жылны «Кёк назыла» санаторийде, поликлиникада участка терапевт болуп ишлегенди. Ол, билимин кенгерте, терк болушлукъ бериу жаны бла да усталыкъ алгъанды. Тёбен Чегемде беш жылны ичинде терк медицина болушлукъ берген врач болуп ишлегенди. Шёндюю «Ариана» медицина арада саусузлагъа багъады. Бюгюн ол ушакъ нёгеримди.

- Зайнаф, тери аурууланы сылталарын айтсанг эди.

- Жарсыугъа, ала кёпдюле. Аланы араларында ата-анадан къан бла келгенлери, кюн сайын къайгъы этип туруудан чыкъгъанлары, аш орунну эмда базыкъ чегини халлары бла байламлы болгъанлары бардыла. Дагъыда сылтауладан бирине кюн таякъланы санаргъа боллукъду.

- Алай а къайгъы этмеген, кюн тюбюнде айланмагъан ким барды, дерикле да чыгъарла?

- Ол алайды, болсада хар нени да мардасы барды, аны эсде тутаргъа керекди. Бек алгъа адам 7-8 сагъатны тынчлыкълы жукъларгъа, сууну аслам ичерге, кюн таякъладан кесин сакъларгъа керекди,

- Энди аруруну белгилерини юслеринден да билдир.

- Адамны териси кичип башлады эсе, кичигени иги кесек заманны кетмей эсе, этинде мор тамгъаланы

саны ёсюп бара эсе, ала тюрлене эселе, бармакъ орталада тери къобуп башлагъан эсе, тырнакъла да башха бет ала тебиреген эселе, тюрлю-тюрлю жарачыкъла чыгъа эселе, чачны кёп тюшгенин эслей эсегиз, мычымай врачха барыгъыз.

Эсигизге салайым, башында айтылгъан шартла жокъ эселе да, тамгъа бла туугъан эсегиз, анга уллу кёллю болмазгъа керекди.

- Териде чыкъгъан затланы къоркъуулу болгъанларын къалай билирге боллукъду?

- Насыпха, медицина тери ауруладан багъыуда алгъа иги атлам этгенди. Болсада мычымай врачха барыуну быллай белгиле излейдиле: ауур аллергия къозгъалыула, терингде иринли жарачыкъланы кёп чыкъгъанлары, мор тамгъаланы тюрлениулери, жараны аурутуп тургъаны, ирин да этгени, этинги къызгъаны, аны бир жеринг тёзюп болмазча кичитгени.

- Бусагъатда аптекалада териге жагъарча гормон дарманла бардыла. Сиз, врачла, аланы хайырланыугъа къажау нек сюелесиз?

- Алагъа врач тыйгъыч салмайды. Сёзсюз, жакъгъан дарманланы хайырлары барды. Болсада аланы мардасыз хайырланыргъа жарамайды. Врач айтханны этерге керекди, алайсыз ол дарманла къыйын болумгъа келтирирге боллукъдула. Аны къой, башха жукъгъан аруруну да къошаргъа къоркъуу барды.

- Териси саулукълу болур ючюн, не этерге керекди?

- Баш магъаналы юч амал барды: теринги таза тутуу, къургъакъсытмау эмда кюн таякъладан сакълау. Эслеген эсегиз, бу амалланы юслериндан ушагъыбызны кезиуюнде бир ненча кере сагъыннганма. Ол затлагъа сакъ болсагъыз, теригиз да саулукълу да, ариу да болур, жюрегигиз да къууаныр. Къысха айтханда, хар не да кесибизни къолубуздады.

Ушакъны **ХОЛАЛАНЫ Марзият** бардыргъанды.

Илму

Биринчи атламларындан – уллу муратлагъа

Къабарты-Малкъар къырал университетге инженер проектле бла кюрешген «Эльбрус» араны къураргъа 400 миллион сом бёлюннгенди. Проектге кёре мында резинден аберике къурарча мадар этилликди.

Араны ачаргъа конкурс «Жангы материалла эм химия» деген миллет проектни чеклеринде бардырылгъанды. Алай бла иги кесек билим бериу эм илму организацияланы араларында биринчи хорламгъа Ярославльни къырал техника, Север (Арктика) федерал эм Къабарты-Малкъарны къырал университетлери чыкъгъандыла.

Арада углероддан нанотрубкала бла резинден аберилеге керекли затла жарашдырырча материалла чыгъарлыкъдыла. Келир заманда аланы машинала ишлеуде, авиацияда, къурулушда, нефть-газ, медицинада эм башха бёлюмледе да хайырланыргъа жарарыкъды. Быллай амал импортну алышындырыуда ахшы къошумчулукъду.

– «Эльбрус» араны къуралгъаны къыралны технологияла, илму-техника жаны бла кючюн ачыкъларгъа онг береди. Бу жаны бла КъМКъУ керекли илму-техника эм кадрла бла да тынгылы жалчытылыннганды. Мени оюмума кёре, ол илму бла производствону бирикдирирге эм уста инженерлени хазырларгъа да себеплик этерикди, – дейди КъМКъУ-ну ректоруну къуллугъун толтургъан Юрий Альтудов.

– Арада инжиниринг жумушла тамамланыллыкъдыла, жангы технологияла бла ишлерге онг чыгъарыкъды. Промышленный партнёрларыбыз жангы инженер ишлерибизге эс бурурча этерикбиз, ишибизни бютюн жетишимли бардырыргъа да къолубуздан келликди,- деп къошханды КъМКъУ-ну къыйматлы проектле жаны бла проректору, сагъынылгъан проектге башчылыкъ этген Махийланы Танзиля.

«Эльбрус» араны таматасы Рамазан Тегаев а ара химия промышленность жаны бла импортну алышындырлыкъ инжиниринг платформача къуралгъанын, ишлерин кенгертирге, тыш къыраллы материаллардан эсе игилерин чыгъарыр муратлы болгъанларын билдиргенди.

Эсге сала айтсакъ, проект Къабарты-Малкъар къырал аграр университети, Россейни Илмула академиясыны, эл мюлк продукцияны къоркъуусузлугъуна бла качествосуна багъа бичген федерал араны болушлукълары бла бардырылады.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Башламчылыкъ

Сабий жыргъа кёре – мультфильм

Алгъаракъда суратчы Бабаланы Индира бла программист жашыбыз Зеид Батчи «Эльбрусоид» фондну башламчылыгъы бла белгили «Кимди ол?» деген сабий жырчыкъгъа кёре мультфильм жарашдырыргъандыла. Шёндюгю компьютер амалланы хайырлана жарашдырылгъан ариу, тюрсюнлю жомакъчыкъ кёплени жюреклерине жол тапханды десем, ётюрюк болмаз.

Бабаланы Индира айтханнга кёре, анга «Эльбрусоид» фондну къуллукъчусу Герийланы Абузейит сабийлигибизде аламат ёнлю Жанатайланы Исмайыл жашчыкъларыбла бла бирге айтыучу жырчыкъгъа жангы жашау берирге сюйгенин билдиреди. Сора, проектни жашауда бардырыуну юсюнден да тынгылы сёлешип, Зеид бла бирге жырны жигитлери (къоянчыкъ, эрленчик, арслан) миллет кийимледе болургъа керекдиле

деген оюмгъа келгендиле. Жарым жылдан артыкъ заманны ишленнген суратлагъа къарап, тюрлениуле кийире, ишни эбине алай бла тюшюндюргендиле. Жазда уа жарашдырып чыгъаргъандыла. Сабий садлада аны сюйюп хайырланадыла.

Газетибизни шабат кюннгю номеринде уа проектни юсюнден аны авторлары бла ушагъыбызны окъургъа боллукъсуз.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Журналистни сагъышлары

Биз сюймеклик болмагъан дуниядамы жашайбыз?!

Бу кюнледе битеу интернет сюзген иш болгъанды: Павлодарда жашагъан бизнесмен Икрам Нурмашов тёрт тенги бла Иртышда чабакъ тутаргъа баргъанында, къайыкълары бурулгъанды. Тенглери сау къалгъандыла, Икрам а суугъа батханды. Алты кюн излегендиле аны. Шукур, ёлюгю табылгъанды. Бизнесменни уллу юйю бар эди. Бушуу келген юйде Икрамны жиляуун этерни орунуна аны анасы Лариса, къарындашы, эгечлери мюлкню юсюнден сагъыш этип башлагъандыла, Икрамны юй бийчеси Анара бла онжетижыллыкъ къызчыгъы Ясминни юйлеринден къыстагъандыла. «Чыгъып кетигиз мындан, сиз бомжласыз, бомжла!»- деп къычырады Икрамны анасы келинине аудиозаписьледе. Къалай боладыла ала юйсюзле кеслерини юйлеринде?.. Артда белгили болгъанды: Икрам юйюн анасыны атына жазгъанды. Аны юй бийчеси билмегенди. Нек? Бизнесменлени бир законнга келишмеген затлары ючюн тутсала, мюлклери кёбюсюнде къыралгъа ётеди. Икрам алай болмаз ючюн, сабийи бла юй бийчеси орамда къалмасынла деп, юйюн анасыны атына жазгъанды...Андан а, ол ёлгенлей, уллу палах чыкъгъанды.

Онжетижыллыкъ Ясмин ангылагъанды: бу болумну дуния билмесе, жамаат да къатышмаса, сюд да болмаса, ол атасыны мюлкюнден капекни да кёрлюк тюйюлдю. Сора школчу къызчыкъ видео жазып, соцсетьлеге салгъанды. Видеода ол ыннасыны эм атасыны къарындашыны, эгечлерини атларын айтады, хар бири кесин къалай жюрютгенин суратлайды. Ясминни анасын къайын къызлары бла къайын анасы къыйнагъанларын, эриши сёзле айтып, сындыргъанларына шагъат этген аудиозаписьлени да дуниягъа баям этгенди.

...Былайда бир-бир окъуучуларыбыз: «Павлодарда болгъан иш бла бизни не байламлыгъыбыз барды?» – дерге болурла. Жарсыугъа, барды байламлыгъыбыз. Битеу халкълада да, ол санда таулулада да, тюбейди бу бедиш иш: аталары ёлгенлей, ёксюзлени юйлеринден къыстайге кереклиси жазылыпды. Жашауда уа не кёребиз? Эки къатлы юй – бир жашха, башхасы уа сабийлери бла общежитде жашайды. Нек? Ата заманында эки жашха да мюлкюн тенг юлешалмагъанды, тиширек жаш хар затны да кесине терк окъуна жаздыргъанды да къойгъанды. Битеу быллай терс ишледе сабийлени къадарлары уа биринде жарсырчады: ала дунияда тюзлюк болмагъанын кёредиле.

Павлодарчыла Икрамны бир эгечи гинеколог болуп ишлеген медицина арагъа жазып башлагъандыла, ала бу специалистге бирибиз да барлыкъ тюйюлбюз, дегендиле. Араны директору: «Сюд болгъунчу, сакълайыкъ», – дегенине павлодарчыла бюсюремегендиле, ол тиширыугъа угъай да, араны да босагъасын атларыкъ тюйюлбюз, деп тохтагъандыла. Павлодарчыла бу гинеколог тиширыу ишсиз къалса сюедиле. Ол замансыз ёлген къарындашыны акъылбалыкъ болмагъан къызчыгъын юйден къыстагъан къаллай врачды, дегендиле. Жамауат муратына жетгенди: бу тиширыуну ишден къыстамагъандыла, алай, хар зат да ачыкъланнгынчы, ол кабинетине киралыкъ тюйюлдю...

Ясмин анасы Анара бла шахаргъа чыкъгъан кезиулерин марап, Икрамны анасы Лариса ишчини чакъырып, эшикледе киритлени алышындыргъанды. Участковыйны чакъырып, къызчыкъ школ кийимин кючден алалгъанды... Икрам Нурмашов къызына «принцесса» деучюсюн эсгередиле танышлары... Аны анасы уа къызчыкъны юйюнден къыстаргъа кюрешеди...

Сейир тюйюлмюдю, ыннаны туудукъчугъуна жан аурутмагъаны? «Мени ёксюзюм» деп, кёкюрегине къысмагъаны? Жашын жерге салгъан кюнледе бу ынна: «Юй мени ачама алыннганды.Мындан чыгъып кетигиз», – дейди келинине бла туудугъуна. Алай адвокат айтханнга кёре, Икрам юйюн юйдегили болгъандан сора сатып алгъанды, алай эсе уа, юйден бийчесине бла къызчыгъына юлюш чыгъарыкъды.

Ясминни видеосуна жаланда бир кюн бла кечеге юч миллион бла беш жюз минг адам къарагъанды, он минг адам видеону тюбюнде кеслерини оюмларын жазгъандыла! «Ыннa, атамы къарындашы, эгечлери мени анама битеу айталгъан аманларын айтханларында, юйюбюзде алыкъа тыш адамла бар эдиле! Къайгъы сёз берирге келгенлени къатында манга бла анама айтылмагъан зат къалмады», – дейди Ясмин видеосунда. Павлодар областьда сабийлени эркинликлерин сакълагъан Мадина Джумадиева Ясминни анасы Анара бла сёлешгенди, къызчыкъгъа, керек болса, юристле бла психологла болушурукъдула.

Ясминни бла Анараны сейирлерин къоруулагъан юрист Серик Беркамалов айтханнга кёре, бусагъатда юйню Икрам кесини ачысына алгъанына шагъатлыкъла табаргъа керекди. Ол иш тамамланса, къызчыкъгъа бла анасына юйден юлюш чыгъарыкъды. Къазахстанны законларына кёре, Икрамны анасы да юйден юлюш аллыкъды, алай ол сюйгенча битеу юйню угъай.

...Бу битеу дуниягъа топча атылгъан хапарда не зат кёребиз? Биз сюймеклик ёлген дунияда жашайбыз. Юй да багъады Икрамны анасына, мюлк да багъады, туудугъу Ясмин а – угъай. Адамла байлыкъ ючюн не зат да этерикдиле. Ёлгенлерине ол дунияда не бет бла тюбербиз деп, сагъыш этмейдиле. Алай ол дуния бар эсе, Икрам къаллай азап чегеди анда...

Дагъыда бу ишде бир зат сейирсиндиргенди мени: жамауат Икрамны анасын, къарындашын, эгечлерин терслегенди. Акъылбалыкъ болмагъан сабийни орамгъа къалай атасыз? Икрам къызына деп алгъан эди ол юйню, дегенди. Алай дин ахлула уа бу даулашха къошулмагъандыла. Ол бек сейирсиндиргенди.

Бу даулашда хар зат законнга кёре этиллиги баямды: жамауат къатышханды. Бизде да жамауатны ауазы алай къаты эшитилсе эди, къалай аламат боллукъ эди.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Себеплик

Аскерчилеге кезиулю жюк ашырылгъанды

Яникойну дин биригиую къурап, энчи аскер операциягъа къатышхан аскерчилерибизге бу кюнледе гуманитар жюк 8-чи кере ашырылгъанды. Элни иймамы Элеккуланы Хасан хажи билдиргеннге кёре, бу жол ала аскерчилени душмандан къоруулагъан аула, харкюнлюк жашауда керек бола тургъан затла да жыйышдыргъандыла.

Суукъла жетип келгенлери бла байламлы къазауат эте тургъан жашларыбызгъа жылы кийимле, аш-суу хазырларча затла да керекдиле да, Элеккуланы Хасан эллилени жюн чындайла, огъары жанла бла да болушлукъ этерге чакъыргъанды.

Окъуу жылны аллында яникойчула школ керекле жыйып да ашыргъан эдиле

фронтха. Аллай болушлукъ бюгюн да керекди.

Битеу жыйылгъан затланы энчи аскер операция бардырылгъан тийрелеге «Кючюбюз тюзлюкдеди» деген къымылдауну келечилери тапдырадыла.

Жыйылыу

Солуу тынчлыкълы ётерча

Республиканы курортла эм туризм министрини орунбасары Асланби Шхагапсоев солуу жерледе адамланы къоркъуусузлукъларын жалчытыу жаны бла ведомствола аралы комиссияны жыйылыуун бардыргъанды. Анда «Эльбрус» курортну къыш кезиуге хазырлыгъыны, солугъанлагъа тынчлыкълы онгла къурауну юсюнден сёлешиннгенди.

Жыйылыуда «Кавказ.РФ» биригиуню, Ростехнадзорну Кавказда управлениясыны, Элбрус районну жер-жерли администрациясыны, МЧС-ни, Саулукъ сакълау, Транспорт эмда жол мюлк министерстволаны келечилери билдириуле этгендиле. Ала келтирген шартлагъа кёре, канат жолланы барысыны да техника халларына къаралгъанды, августда ырхыладан сора тау-лыжа жолла тапландырылгъандыла, Азау талагъа элтген жол да игилендирилгенди. Тау жоллада къалаууранлы тургъанлары, къар юзюлюу бла байламлы болум дайым да тинтиледи, курортну къутхарыу службасында энчи сынауланы ётген къутхарыучула ишлегенлери чертилгенди.

Къыш айлада республикада жашагъанланы, къонакъланы да солуулары къоркъуусуз болурларына жууаплы министерствола бла службала ишлерин тохтатырыкъ тюйюлдюле.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Прокуратура

Бузукълукъ кетерилип, ахча иелерине жетдирилгенди

Къабарты-Малкъарда прокуратураны эсгертиулеринден сора 400-ден аслам пенсиячыгъа регион социал болушлукъ тёленнгенди. Битеу да бирге къошакъ ахчаны ёлчеми 6,7 миллион сомгъа жетгенди.

Надзор ведомство пенсия бла байламлы законла къалай толтурулгъанларын тинтгенди эмда 417 инсан регионда тохташдырылгъан тёлеулени алыргъа эркин болгъанларын, алай аланы шартлары тийишли органлагъа кёргюзтюлмегенлерин ачыкълагъанды. Аны хатасындан пенсиячыла къошакъ ахчасыз къалгъандыла.

Аны бла байламлы прокуратура жууаплы органлагъа эсгертиуле этгенди. Андан сора пенсиячылагъа ахчалары тёленнгенди.

Жамауат

Тёлеулени алыргъа болушадыла

Энчи аскер операцияны ветеранларына эм аланы юйюрлерине «Ата журтну къоруулаучулары» фондну юсю бла социал болушлукъну жарашдырыргъа онг барды. Фондну келечилери пенсияланы, тюрлю-тюрлю тёлеулени алыргъа болушадыла. Бу иш аскер комиссариатла бла бирге тамамланады. Байламлыкъланы низамы къабыл кёрюлюп, къырал болушлукъну алыр ючюн къаллай документле керек болгъанлары, аланы тинтиую болжаллары тохташдырылгъандыла. Алай бла тийишли тёлеулени чырмаусуз эм заманында алыргъа боллукъду.

Бюгюнлюкде СВО-ну ветеранларына къаллай себеплик этиледи дегенде, сакъатлыкъ тапханлагъа пенсия бериледи. Дагъыда ветераннга эмда операцияны кезиуюнде ауушхан инсанны юйюрюне ай сайын компенсация тёленеди. СВО-да жан берген инсанланы юйюрлерине баш кечиндирген адамларын тас этгенлери ючюн ахча тёленеди. Операцияда ауушханланы эмда белгисиз тас болгъанланы жуукъларына ай сайын тёленирик болушлукъ тохташдырылгъанды, дагъыда аланы сабийлерине жылгъа бир кере солургъа эмда саулукъларын кючлере ахча бёлюнеди.

Къырал себепликни алыр ючюн, социал ишчиге билдирирге керекди, ызы бла ол битеу керекли документлени жыйышдырып, аланы военкоматха кёргюзтеди. Ала хазыр болгъанларындан сора уа, ай сайын тёлеуле къалай этилгенлерин соруп, билип турады.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Ангылатыу

Адамгъа, малгъа да къоркъуулуду

Къабарты-Малкъарны Ветеринария управлениясындан билдиргенлерича, туберкулёз, адамгъача, маллагъа да бек къоркъуулу ауругъа саналады. Аны къозгъагъан микобактерияла жылла бла кеслерин бир тюрлю билдирмей туургъа боллукъдула. Бирде ол малгъа жукъса да, саулукълу болгъаннга ушайды, эт алады, сют береди, аны юсюнде гурушха этерча, неда эс бурурча хазна ышаны болмайды. Алай ичлеринде уа кёзге кёрюнмеген халалы тюрлениуле барадыла. Ол санда ёпкелеринде, чегилеринде, желининде этлери къозгъалып, туберкула деген тюйюмчекле къуралып башлайдыла. Заман озгъандан сора, ала къуруп кетедиле, болсада кеслеринден сора жарала къоядыла.

Ийнеклеге ауруу хауа бла жугъады. Сёз ючюн, мал орунда бир саусуздан ауруу башхалагъа да жайылады. Бузоулагъа уа ол аналарыны сютю неда аш бла ётеди. Ол терк кючлю алып, бийлеп, ырахын этеди. Мюлкню иеси биринчи ышанланы эслемей къойса, ауруу терк окъуна битеу маллагъа жугъарыгъына уллу къоркъуу барды.

Аруруну къужурлугъу бирде аны жашырын халда ётерге боллугъундады. Сёз ючюн, инфекция сют мешхут бла тышына жайылады. Ол кезиуде башха маллагъа, адамгъа да ол аны сылтауу бла жугъады.

Сюрюуде бу ауруу ачыкъланса, мюлкню карантиннге саладыла, ийнеклени барын да къыйырдан тинтип, жукъгъанланы къурутадыла. Алай къоркъуу андан сора да сакъланыргъа боллукъду. Сагъынылгъан бактерияла бек чыдамлыдыла, мешхутда, инструментледе, мал орунну къабыргъаларында айла бла жашайдыла. Аны ючюн профилактика бошуна бардырылмайды, ол мюлкню уллу къоранчладан сакълауну баш амалыды.

Саулай алып айтханда, профилактика кеси да багъыудан эсе учузду. Малларын сакъларгъа сюйген фермерле бу жаны бла болумгъа кеслери эс бурургъа, бирде уа жорукъланы толтургъа да борчлудула. Анга кёре жангы келген малланы карантинде тутаргъа, тинтиулени кезиу-кезиу бардырыргъа, сууугъа, мал ашлагъа сакъ болургъа, чычханланы къырыргъа керекдиле.

Бирле вакцинация этип къутулургъа излейдиле, алай ол толусунлай къоруулагъан амалгъа саналмайды. Эм башы, хар замандача, сакълыкъды. Не аз да ишекли болганда, узакъгъа созмай, ветеринария службагъа билдирирге борчлуду. Нек дегенде бактерияла къуру фермалагъа угъай, жамауатха да бек къоркъуулудула. Ала адамлагъа кёчюп, ауруну ёпкеледен башха жерледе да къозгъайдыла. Бу жаны бла бегирек да малла бла ишлегенле сакъ болургъа керекдиле: ийнек сауучула, ветеринарла, мал сойгъанла эм башхала. Айтылгъаныча, профилактиканы сансыз этерге жарамайды: сюрюуден къуру къалгъандан эсе, анга бираз заман къоратхан къыйматлыды.

Туберкулёз неда башха ауруу шарт билинсе, созмай, Ветеринар службагъа айтыргъа борчлуду. Анга телефон бла «къызыу ызгъа» сёлеширгe боллукъду. Специалистлеге бу телефон номерге сёлеширгe боллукъду: **8 (8662) 40-64-38**, неда КъМР-ни Ветеринар медицина арасына: **8 (8662) 40-54-35**.

Андан сора да, ветеринария жаны бла жангылыкълаланы эм башха затланы юсюнден МАХ мессенджерде бу ссылкалада табаргъа боллукъду: **max.ru/id72501548**... эм **max.ru/id71103792**...

Эристауланы тукъум совети **ЭРИСТАУЛАНЫ Мухадинни жашы Мухарбий** ёлгенини юсюнден билдиреди эмда аны юйюрюне, жуукъларына бла ахлуларына къайгъы сёз береди.

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш ред. орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш ред. орунбасары)
КЕТЕНЧИЛАНЫ Зульфия (жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы – **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары – **42-38-21**, **40-04-82**, жууаплы секретарь – **40-28-97**, секретариат – **40-93-62,** корректорла, специалистле – **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – **42-24-02,** экономика – **42-66-73**, культура – **42-66-76,** социал ишле – **42-75-82**, курортла, туризм эм спорт – **40-39-93,** окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу – **42-37-94,** сурат алыучу – **40-59-18,** энчи корреспондент – **42-68-72,** операторла – **42-66-85.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла. Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламлы коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.

Регистрация номер **—ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893**

Газет ыйыкъгъа юч кере чыгъады – **геуюрге, орта, шабат** кюнледе.
Багъасы 13 сомду.

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басманнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федерал Управлениясы жууаплыды.
Телефон: **76-01-21**

Тиражы **1616** экз. Заказ № **2532**

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Улбашланы Мурат – дежурный редактор; Геляланы Валентина (1,2-чи бетле), Бийчеккуланы Жаннета (3,4-чю бетле) – корректорла.

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:
360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5.

Электрон почта: elbor_50@mail.ru